

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34
Telex: 816-436

BS /12/4/90

NASTROJE SPOŁECZNE W STYCZNIU 1990 ROKU

Komunikat z badań

Warszawa, styczeń 1990 r.

Pierwsze tygodnie realizacji planu stabilizacji gospodarki kraju przyniosły pogorszenie - w porównaniu z listopadem⁸⁹ - ocen i rokowań co do jej stanu, jak również sytuacji politycznej i bytowej ludzi¹. Nie zmieniło to jednak trendów długoterminowych. Utrzymuje się, występująca od czasów przejęcia władzy przez nową koalicję pod egidą "Solidarności", przewaga tych, którzy są przekonani o dobrej polityce wewnętrznej i właściwym kierunku jej ewolucji, oraz żywiących nadzieję na poprawę gospodarki kraju, jak i warunków materialnych ludzi (w tej ostatniej sprawie brak jednak jednoznacznych opinii). Obecnie w obu tych sferach pojawia się znaczący przyrost krytycyzmu (tab.1,2). Rekordowo wysoka jest liczba badanych, których cechuje poczucie niepewności i przewidujących napięcia w społeczeństwie. Występuje tutaj zasadnicza różnica w porównaniu z listopadem⁸⁹ - w miejsce zaniepokojenia pojawia się lęk i obawa.

Przewaga zadowolenia z obecnych zmian w polityce widoczna jest zarówno w ocenach ogólnej sytuacji politycznej, jak i działalności instytucji politycznych oraz ich liderów. Sytuację tę 30,2% badanych ocenia jako dobrą i rokującą nadzieję na poprawę, 13,4% - przeciętną i obiecującą poprawę, a 12,7% - stwarzającą szanse utrzymania się stanu określanego jako dobry (tab.3). Obserwowane - w porównaniu z listopadem⁸⁹ - pogorszenie ocen polega przede wszystkim na wzroście liczby badanych, którzy nie mają zdania, gdy chodzi o aktualną i przyszłą sytuację, a na zmniejszeniu się liczby oceniających ją pozytywnie i rokujących jej poprawę (tab.1 i 2).

Powszechna jest akceptacja działalności podstawowych instytucji państwa (rządu, Sejmu, Senatu, prezydenta), "Solidarności" i Kościoła rzymskokatolickiego oraz osób stojących na czele tych instytucji i organizacji². W porównaniu jednak z listopadem ub. roku nieco rzadziej formułowany był pogląd, że ich działalność dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami, częś-

---

¹ Badanie "Aktualne problemy i wydarzenia (1)" przeprowadzone w dniach 13-15 stycznia⁹⁰ na 1486-osobowej ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie udziałowej dorosłej ludności Polski.

² Por. "Opinie o instytucjach i osobistościach politycznych", CBOS, styczeń 1990.

ciej pojawiała się jego negacja. Stronnictwa koalicyjne (PSL "Odrodzenie" i SD) są akceptowane przez 1/3, a dezawuowane przez 1/6-1/5 badanych. Zmiany tu są niejednoznaczne: zmalała liczba zarówno aprobujących, jak i krytykujących ich działalność. Od listopada nie zmieniły się w zasadzie notowania związków zawodowych skupionych w OPZZ oraz PZPR. Działalność pierwszych spotyka się z pozytywną oceną 1/3 badanych, tyle samo ma o niej złe zdanie. Dla PZPR proporcje te wynoszą - 1/6 i niecałe 2/3.

Stosownie do takiego rozkładu sympatii politycznych przeważa akceptacja poglądu, iż za obecną trudną sytuację odpowiadają poprzednie rządy. Tezę tę uznaje za całkowicie zgodną z prawdą 62,7% badanych, 27,6% - za trochę, a 7,9% - za znacznie przesadzoną.

Na podstawie ostatnich badań nie można mówić o ożywieniu społecznym czy politycznym w szerokich kręgach Polaków. Respondenci odpowiadając na pytanie: jak aktualna sytuacja wpływa na ich aktywność i aktywność otoczenia, wskazują głównie na zniechęcenie i rezygnację (własne - 47,4%, otoczenia - 50,7%). Z tego, co dzieje się w kraju, zachętę do działania i własnej aktywności czerpie: dla siebie 32,3% ankietowanych, a w odniesieniu do innych zachętę tę dostrzega 21,7%, pozostali nie mają zdania na ten temat.

Nasiliły się obawy i lęki społeczne. Widać to w trakcie:

- relacjonowania przez badanych swoich odczuć co do przyszłości kraju, gdzie-obok dużej grupy żywiących na równi nadzieje co i obawy - pojawia się niewiele mniej liczna oczekujących wyłącznie z obawą tego, co przyniesie Polsce rok 1990 (tab.4);
- opisu nastrojów panujących w społeczeństwie i prognozowania ich na najbliższe miesiące (tab.5,6), w których przeważa przekonanie o występowaniu napięć (59,2% - pewnych, a 24,4% - bardzo dużych) i ich narastaniu (40,3%) lub przynajmniej utrzymywaniu się (21,1%);
- ocen nastrojów najbliższego otoczenia - gdzie liczba żyjących w obawie o jutro dochodzi do 60% (tab.7), tj. do stanu występującego ostatnio w badaniach CBOS w czasie operacji cenowo-dochodowej z roku 1988.

O obecnym stanie nastrojów społecznych decyduje wiele czynników. Nie tyle sama gospodarka i sytuacja materialna ludzi (tutaj nie nastąpiły bowiem wyraźniejsze zmiany - tab.1 i 2), co nie znane dokładnie respondentom wprowadzane w gospodarce zmiany. Program Balcerowicza trudny jest do oceny i budzi częściej obawę i lęk o przyszłość (49,5%) niż nadzieję i wiarę w lepsze jutro (44,5%). Niepokój wynika nie tylko z możliwości pojawienia się, w efekcie realizacji tego programu, trudności na rynku pracy (55,4% spodziewa się pogorszenia szans na jej znalezienie), w warunkach bytowych (45,6% mówi o pogorszeniu się zarobków i dochodów, 32,6% sytuacji mieszkaniowej), co także pogorszenia nastrojów społecznych (27,3%), a więc zakłóceń społecznych i politycznych. Charakterystyczne, że optymistyczne oceny formułowane są częściej przez ludzi młodych (szczególnie najmłodszych, w wieku do 24 lat), z wykształceniem wyższym, mieszkańców miast, pracujących w gospodarce uspołecznionej, oceniających swoją sytuację materialną jako co najmniej dość dobrą. Zaniepokojenie zaś przejawiają emeryci i rolnicy, osoby o niskim poziomie wykształcenia oraz oceniający swoją sytuację materialną jako złą (tab.8-9).

Tabela 1

w procentach

Przedmiot oceny	Respondenci według terminów badań							
	I '89	III '89	IV '89	VI '89	VII '89	IX '89	XI '89	I '90
<u>Sytuacja polityczna</u>								
Bardzo dobra	0,1	0,2	0,2	0,9	0,6	1,6	5,2	3,3
Dobra	3,6	3,2	4,6	7,7	7,7	14,2	25,3	20,8
Dość dobra	15,7	11,1	19,2	21,3	20,6	23,9	31,0	25,6
Ani dobra, ani zła	39,9	38,4	44,3	36,1	38,7	31,4	23,8	27,9
Raczej zła	18,5	24,6	16,3	15,7	12,6	17,2	6,0	6,5
Zła	9,4	12,2	6,5	6,2	7,2	5,2	2,1	3,0
Bardzo zła	5,1	6,9	3,0	2,6	4,0	3,6	1,0	4,0
Trudno powiedzieć	7,6	3,3	5,8	9,4	8,5	9,1	5,5	9,0
<u>Sytuacja gospodarcza</u>								
Bardzo dobra i dobra	0,3	0,1	0,1	0,7	0,1	0,6	1,1	0,6
Dość dobra	1,9	0,7	0,7	2,0	0,1	0,4	2,7	1,6
Ani dobra, ani zła	11,8	7,8	9,8	11,9	6,0	4,8	9,6	9,8
Raczej zła	29,5	22,6	31,1	34,5	22,3	17,2	34,1	29,1
Zła	29,4	32,8	30,3	29,3	32,6	32,8	30,2	32,0
Bardzo zła	25,0	35,1	26,7	20,3	37,4	42,9	20,8	24,8
Trudno powiedzieć	2,2	0,8	1,1	1,4	1,3	1,3	1,4	2,0
<u>Warunki materialne</u>								
Bardzo dobre i dobre	-	-	0,4	1,2	0,3	0,3	1,4	0,6
Dość dobre	-	-	1,6	4,5	2,3	1,9	3,5	3,0
Ani dobre, ani złe	-	-	19,3	21,5	17,0	10,5	16,2	15,9
Raczej złe	-	-	28,5	27,5	22,9	19,7	27,0	29,7
Złe	-	-	27,5	26,9	29,6	32,8	28,3	29,8
Bardzo złe	-	-	20,0	15,9	24,8	31,8	19,6	17,4
Trudno powiedzieć	-	-	2,7	2,5	3,2	2,9	3,9	3,6

Tabela 2

w procentach

Przewidywany kierunek zmian	Respondenci według terminów badań							
	I'89	III'89	IV'89	VI'89	VII'89	IX'89	XI'89	I'90
<u>Sytuacja polityczna</u>								
Zdecydowanie się poprawi	1,3	2,0	3,5	3,0	3,1	8,0	18,6	9,8
Raczej się poprawi	32,2	37,3	41,9	42,3	34,8	47,4	49,4	39,4
Pozostanie bez zmian	32,7	35,1	31,8	24,2	31,4	23,8	14,6	20,4
Raczej się pogorszy	11,1	8,0	4,8	8,4	9,1	3,8	3,6	7,7
Zdecydowanie się pogorszy	2,5	1,5	0,9	1,4	1,6	0,5	0,3	0,7
Trudno powiedzieć	20,2	16,7	17,1	20,6	20,0	16,4	13,5	20,9
<u>Sytuacja gospodarcza</u>								
Zdecydowanie się poprawi	0,6	0,7	0,7	1,6	0,9	2,7	6,9	7,1
Raczej się poprawi	26,1	31,2	30,9	33,4	24,2	40,9	51,1	45,2
Pozostanie bez zmian	26,1	27,3	28,8	32,4	28,0	22,0	16,3	13,5
Raczej się pogorszy	20,5	19,6	20,1	15,3	24,0	16,3	10,5	15,9
Zdecydowanie się pogorszy	9,2	4,7	3,5	2,4	7,3	3,5	2,3	3,7
Trudno powiedzieć	17,4	15,5	15,9	15,0	15,6	14,5	12,9	14,6
<u>Warunki materialne</u>								
Zdecydowanie się poprawią	-	0,5	-	1,1	0,6	2,1	4,1	4,4
Raczej się poprawią	-	21,2	-	25,3	16,4	28,8	34,8	35,2
Pozostaną bez zmian	-	24,3	-	29,2	21,6	20,7	17,0	12,9
Raczej się pogorszą	-	26,6	-	22,6	31,3	22,4	19,7	22,0
Zdecydowanie się pogorszą	-	10,9	-	6,1	16,3	11,3	8,4	12,9
Trudno powiedzieć	-	16,5	-	15,7	13,8	14,6	16,0	12,6

Tabela 3

w procentach

Ocena sytuacji aktualnej i przyszłej	Respondenci oceniający sytuację		
	gospodarczą	polityczną	materialną ludności
Dobra i poprawi się	1,7	30,2	2,0
Przeciętna i poprawi się	6,9	13,4	8,7
Dobra i pozostanie bez zmian	0,3	12,7	0,5
Przeciętna i pozostanie bez zmian	1,3	6,1	1,8
Zła i poprawi się	42,7	3,6	27,7
Dobra i pogorszy się lub trudna do przewidzenia	0,3	6,8	1,1
Przeciętna i pogorszy się lub trudna do przewidzenia	1,1	8,3	1,6
Zła i pozostanie bez zmian	11,8	2,0	10,3
Zła i trudna do przewidzenia	12,7	4,0	9,8
Zła i pogorszy się	18,6	3,9	29,1
Brak zdania	2,0	9,0	3,6

Tabela 4

w procentach

Odczucia co do przyszłości kraju	Respondenci według terminów badań										
	XI 89	I 89	III 89	IV 89	VI 89	VII 89	IX 89	XI 89	I 90		
Nadzieja	20,8	14,7	9,3	15,7	24,9	16,8	27,3	32,3	18,6		
Nadzieja, ale i obawa	49,7	48,4	53,7	58,3	50,0	47,9	48,1	46,2	49,5		
Obawa	29,1	36,7	36,7	26,1	24,2	35,2	24,1	16,4	30,8		

Tabela 5

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Czy, Pana(i) zdaniem, w społeczeństwie naszym odczuwa się obecnie spokój i odprężenie, czy też raczej niepokój i napięcie?"	Respondenci według terminów badań										
	XI 88	I 89	III 89	IV 89	V 89	VI 89	VII 89	IX 89	XI 89	I 90	
Całkowity spokój	0,9	0,7	0,1	0,7	0,9	1,3	0,1	1,5	2,5	0,7	
Raczej spokój	14,3	8,9	4,5	19,0	13,8	19,4	7,3	13,0	21,2	6,5	
Pewne napięcie	60,6	60,1	56,1	59,6	59,5	53,6	51,3	48,8	47,3	59,2	
Bardzo duże napięcie	11,5	19,1	37,4	13,7	14,6	11,2	31,8	25,3	8,4	24,4	
Trudno powiedzieć	12,7	10,9	1,9	7,0	11,0	14,4	9,4	10,9	20,4	9,0	

Tabela 6

w procentach

Prognoza nastrojów w najbliższych miesiącach	Respondenci według terminów badań										
	XI 88	I 89	III 89	IV 89	VI 89	VII 89	IX 89	XI 89	I 90		
Będzie następowało uspokojenie	8,8	6,7	11,2	18,3	18,0	5,4	21,6	25,8	9,2		
Nie będzie większych zmian	43,4	32,9	36,8	45,6	35,2	28,0	34,9	29,3	21,1		
Będzie narastał niepokój, zwiększy się napięcie	25,0	40,5	34,9	19,4	18,9	44,5	18,2	13,4	40,3		
Trudno powiedzieć	22,6	19,8	16,7	15,8	27,6	22,0	25,1	31,5	29,2		

Tabela 7

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Jak ocenił(a) by Pan(i) obecne nastroje wśród ludzi, z którymi styka się Pan(i) na co dzień w zakładzie pracy, środowisku zamieszkania?"	Respondenci według terminów badań										
	XI 88	I 89	III 89	V 89	VI 89	VII 89	XI 89	I 90			
Ogólne odprężenie i zadowolenie, wiara, że będzie lepiej	2,1	1,5	1,1	2,8	10,6	1,3	7,3	4,8			
Pewne odprężenie i zadowolenie, że jest trochę lepiej	14,4	7,1	3,9	12,3	19,7	3,8	22,4	6,6			
Rezygnacja i pogodzenie się z losem	17,3	12,7	10,8	14,8	8,7	9,7	11,0	9,8			
Lęk, obawa co przyniesie przyszłość, niepewność jutra	42,1	46,1	49,5	47,2	40,0	49,9	40,3	60,0			
Ogólne niezadowolenie, niewiara w jakkolwiek poprawę	21,6	27,7	31,7	17,7	11,8	28,8	6,9	11,3			
Określił(a) bym to inaczej (jak?)	1,1	1,4	1,4	2,1	3,0	1,9	2,5	3,0			
Trudno powiedzieć	4,4	3,3	1,5	2,9	6,1	4,3	9,2	4,3			

Tabela 8

w procentach

Charakterystyka badanych	Ocena aktualnej i przyszłej sytuacji politycznej								
	dobra			przeciętna		zła			
	i poprawi się	i pozostanie bez zmian	i trudno przewidzieć	i poprawi się	i trudno przewidzieć	i poprawi się	i pozostanie bez zmian	i pogorszy się	i trudno przewidzieć
<u>Wiek</u>									
Do 24	38	14	5	14	6	2	-	1	1
25-34	32	16	8	12	8	3	3	5	2
35-44	29	16	6	13	10	4	2	3	2
45-59	30	10	7	15	9	2	2	4	5
60 i więcej lat	25	9	6	13	7	5	2	5	8
<u>Miejsce zamieszkania</u>									
Wieś	27	10	7	14	10	4	2	3	5
Miasto	32	15	7	13	7	3	2	4	3
<u>Wykształcenie</u>									
Podstawowe	23	10	7	13	10	3	2	4	7
Zasadnicze zawodowe	32	13	6	14	7	4	3	5	3
Średnie	37	13	6	16	8	4	1	3	1
Wyższe	42	22	10	6	5	3	2	3	1
<u>Zatrudnienie</u>									
Pracownicy gospodarki społecznej	32	14	7	12	9	3	3	5	3
Polnicy indywidualni	27	9	7	14	10	5	3	1	7
Renciści i emeryci	26	9	6	16	7	5	0	4	7
<u>Przynależność do związków zawodowych</u>									
Należący do:									
- Solidarności	40	15	7	13	6	2	2	4	1
- OPZZ	25	6	8	13	13	5	3	9	3
- Nie należący do żadnych	28	13	7	13	9	4	2	3	5
<u>Ocena własnej sytuacji materialnej</u>									
Zła	18	8	6	12	13	4	2	7	6
Raczej zła	24	13	5	14	10	4	2	4	6
Średnia, przeciętna	32	14	8	14	7	3	2	3	3
Raczej dobra	48	11	4	10	7	2	4	1	-
Dobra	43	18	10	2	6	4	-	6	2

Tabela 9

w procentach

Charakterystyka badanych	Ocena aktualnej i przyszłej sytuacji									
	gospodarczej					materialnej ludności				
	prze- ciętna	zła				prze- ciętna	zła			
		i po- prawi się	i po- prawi się	i pozostanie bez zmian	i po- gorszy się		i trud- no prze- widzieć	i po- prawi się	i po- prawi się	i pozostanie bez zmian
<u>Wiek</u>										
Do 24	12	50	13	7	9	11	32	12	17	7
25-34	6	45	12	19	13	8	26	11	33	9
35-44	4	44	12	20	12	9	31	8	33	8
45-59	5	42	11	22	12	8	27	10	28	10
60 i więcej lat	8	35	12	19	16	9	25	11	29	13
<u>Miejsce zamieszkania</u>										
Wieś	8	36	12	19	15	8	24	12	28	9
Miasto	6	47	12	18	11	9	20	9	30	10
<u>Wykształcenie</u>										
Podstawowe	7	38	12	19	16	7	26	12	28	12
Zasadnicze zawodowe	6	41	15	18	12	9	25	9	30	10
Srednie	8	49	9	19	10	11	32	8	28	7
Wyższe	4	56	9	20	6	10	31	10	36	4
<u>Zatrudnienie</u>										
Pracownicy gospo- darki uspołecznionej	5	47	11	21	9	8	30	9	30	8
Rolnicy indywidualni	7	31	13	22	17	6	23	15	33	9
Renciści i emeryci	8	36	12	17	16	10	24	10	29	14
<u>Przynależność do związków zawodowych</u>										
Należący do:										
- Solidarności	7	53	11	14	8	13	34	8	22	8
- OPZZ	2	41	8	27	12	10	22	10	37	13
- Nie należący do żadnych	7	40	12	19	14	7	27	11	30	10
<u>Ocena własnej sytua- cji materialnej</u>										
Zła	4	36	11	27	16	6	24	7	39	14
Raczej zła	4	36	15	20	18	2	27	12	37	14
Średnia, przeciętna	8	45	11	18	11	10	29	11	26	8
Raczej dobra	9	50	11	13	7	14	28	10	22	4
Dobra	18	57	6	6	8	22	31	8	10	8